

Podplukovník dr. Jaroslav Poliščuk

VLIV VELMOCÍ NA ČSR VE 20. LETECH

V současném období, kdy se zamýšlíme nad místem českého státu a jeho nově budované demokratické armády v koncipujícím se systému evropské bezpečnosti, kterou chápeme v transatlantické dimenzi, se oprávněně vracíme k historii jako jednomu z významných zdrojů poznání a inspirativních podnětů.

Naši předchůdci po vzniku samostatného československého státu v roce 1918, samozřejmě v jiných konkrétních historických podmínkách, byli nuceni rovněž řešit otázky zabezpečení obrany státu v širších středoevropských souvislostech se zohledněním vnitřních možností konstituující se mladé československé demokracie.

Tyto skutečnosti mě vedly ke zpracování stati, která by měla přispět, jako jeden z možných přístupů k hodnocení období, k analýze limitujících faktorů pro prosazení čs. zahraniční politiky a k utváření základních doktrinárních názorů čs. státu v Evropě 20. let.

1. Mezinárodní politická situace v Evropě na počátku 20. let a její odraz ve vojensko-politických vztazích.

Utváření vztahů mezi státy po první světové válce nebylo jednoduchou, krátkodobou záležitostí, ale postupným procesem, který je možno sledovat po celá 20. léta jako proces nejen plně obhajující závěry versailleských jednání, ale i proces protichůdný, odporující ustanovením konference a projevující se především u států, které vyšly z války poražené, a tedy na ně dopadaly nejvíce postihy, reparace, různá omezení a byly postiženy následně i morálně - deklasováním jejich národního sebevědomí.

Tato situace vytvářela předpoklady pro oslabování a nestabilitu versailleského systému již od jeho vzniku a odrážela se i v přístupech států, mezi nimi i nově vytvořeného Československa při hledání odpovědí jak si v takovéto Evropě zajistit pevné, bezpečné a rovnoprávné postavení.

Ministr zahraničních věcí Československa dr. Eduard Beneš ve zhuštěné formě charakterizoval situaci v Evropě na počátku 20. let slovy: "Evropa byla v hospodářském, finančním i politickém chaosu, Německo v plné revoluci. Střední Evropa v boji jedněch proti druhým, Polsko v kvasu a neklidu, Rusko v nejkritičtější fázi revoluce a kontrarevoluce, v boji o politiku intervenční, Anglie na počátku svých dnešních vnitřních obtíží a Amerika v plném již vzdalování se politiky evropské. Část Balkánu, Řecko a Turecko byla vlastně stále v revoluci a ve válce."

Toto stručné vyjádření v sobě charakterizovalo celou šíři dobových problémů a mezinárodně politických vztahů v Evropě. Nevystihuje již plně nejednotnost uvnitř bloků u vítězných i poražených států. Jako příklad lze uvést postoj Spojených států amerických v Evropě. Usilovaly všemi prostředky o prosazení vlastní koncepce řešení poválečné problematiky. Pro Spojené státy otázky bezpečnosti a územních zisků nehrály tak důležitou roli jako

pro evropské velmoci a viděly především hlavní úkol konference ve stabilizaci evropské situace, ohrožené sociálními nepokoji po příkladu ruských bolševiků. Toto stanovisko bylo prezentováno Wilsonovým programem "nového řádu". Program byl zaměřen na omezení nejvýraznějších ambicí, zejména územní expanze a otupení nejostřejších rozporů vycházejících z "národního egoismu" jako v případě Francie, Anglie a Itálie.

Klíč k prosazení amerických zájmů v poválečném světě viděl prezident Wilson ve vytvoření Společnosti národů. V hospodářské politice USA vůči Evropě v letech 1919 - 1923 lze vysledovat přednostní zájem o Německo, spojený s vládní podporou exportu soukromého kapitálu a úsilím o snížení reparačních poplatků, diskriminační postoj vůči Francii, projevující se v otázce půjček a vycházející z nepříznivého řešení otázky válečných dluhů a pokus o získání významných hospodářských, obchodních a finančních pozic v oblasti střední a jiho-východní Evropy, která před válkou patřila do německé sféry vlivu, zejména v zemích s významnou těžbou surovin (Polsko, Rumunsko). Odmítnutí ratifikace Versailleské smlouvy americkým senátem v únoru 1920 potvrdilo v politické linii rozchod USA s diskriminačním postojem evropských velmocí, zejména Francie, k úsilí o hospodářskou obnovu Německa. Nešlo však pouze o postoj USA k Evropě. Nejednotnost bloků vítězných i poražených států lze dokumentovat na vzájemné rivalitě mezi Francií, Velkou Británií v postojích vůči Německu a také na celkové nejasnosti postupu Dohody k novým středoevropským státům, např. rozdílný postoj Velké Británie a Francie k úloze Československa, Maďarska a Polska v nově se utvářející struktuře Evropy.

Sporné otázky byly také ve vztahu Francie a Anglie vůči Federativní sovětské republice ruské. Příčinou těchto vzájemných rozporů byla především hospodářská krize, jejíž dopady se pokusily oba státy vyřešit jak za podpory a na úkor poraženého Německa, tak na úkor sovětského Ruska.

Podobně by bylo možné charakterizovat vztahy mezi státy poraženými, jež často spojovala pouze nespokojenost s postavením po 1. světové válce, dalo by se přímo říci nenávisť k velmocem, které rozhodly o jejich postavení ve Versailles.

V těchto naznačených podmínkách bylo přirozené, že ani mezinárodní postavení naší republiky nebylo snadné a jednoduché. Navíc mělo i celou řadu specifických problémů, jež dr. Eduard Beneš hodnotil výstižně slovy: "... měla spor (čs. republika - poznámka autora) s Polskem o Těšínsko, nebyly vyřešeny otázky území proti Maďarsku a Rumunsku, měla obtíže se svými minoritami a cítila bezprostřední vliv ruské revoluce. Hrozil monarchistický převrat v Maďarsku, v Rakousku a Německu, hrozil revoluční převrat z Ruska; všichni naši sousedé a jistá část našich občanů uvnitř nevěřila v trvalost a udržitelnost nových poměrů dle mírových smluv..."

Tato situace byla umocněna událostmi v Maďarsku a vedla československou zahraniční diplomacii v letech 1920 - 1921 k uzavření spojeneckého paktu Malé dohody spojující naši republiku s Jugoslávií a Rumunskem. (Název Malá dohoda byl poprvé použit maďarským tiskem Pesti Hírlap jako posměšný "Apro Entente" - Malá dohoda, státníci Malé dohody přijaly tento název, který se všil a přežil i tzv. Dohodu velkou.)

Právní základ Malé dohody byl položen v letech 1920 - 1921 shodnými dvoustrannými smlouvami, které byly sjednané sice jen na dvě léta, ale stále se v dalším období prodlužovaly. Obsahovaly závazek pro případ útoku ze strany Maďarska k obraně napadené smluvní strany způsobem uvedeným ve zvláštních vojenských smlouvách. Zároveň se státy zavazovaly, že neuzavřou spolek s třetí mocností bez předchozího dotazu druhé strany. V původní smlouvě československo-rumunské byl ještě obsažen závazek, že se obě strany dohodnou o otázkách zahraniční politiky vůči Maďarsku a Bulharsku.

Malá dohoda měla být v širším slova smyslu oporou stabilizace střední Evropy, tedy v souladu s Versailleskou mírovou smlouvou a také jako její obohacení šíří bezpečnostních záruk pro nově vzniklé evropské státy.

V užším slova smyslu měla být Malá dohoda zárukou znemožnění znovunastolení

Habsburků a obnovy monarchie a proti snaze Maďarska zvrátit Trianonskou mírovou smlouvu. Její úloha spočívala rovněž v obnově hospodářských styků mezi státy střední a jižní Evropy po rozpadu Rakousko-Uherska, ale i ve vytváření určitého bezpečnostního valu proti možnému nebezpečí z východu, kde vznikl naprosto odlišný společenský systém - sovětské Rusko.

Komplikovanost vzájemných vztahů Československa s Maďarskem, stále rozvířované pokusy o restauraci Habsburků a znovuvytvoření monarchie nakonec dospěly tak daleko, že v Československu byla 24. října 1921 vyhlášena prezidentem republiky částečná mobilizace československé armády. Její posláním zhodnotil MNO ve svém vystoupení slovy: "Mobilizace, kterou právě v těchto dnech končíme - netoliko vykonala veliký úkol pro konsolidaci poměru ve střední Evropě, ale zároveň též ukázala nás a náš stát v nejlepším světle všem, kteří se snad doposud nedůvěřivě dívají na mladé státy a jejich význam".

Existence Malé dohody byla provázena diplomatickou snahou Francie a Československa o nalezení bližších kontaktů s Polskem a jeho případné včlenění do "malodohodového" svazku. Avšak k uzavření spojeneckví nedošlo pro spory ČSR a Polska o Těšínsko, spory o Javorinu v roce 1923 a bylo odsunuto i uzavření československo-polské smlouvy až na rok 1925.

Navíc byla léta 1921-1922 v Evropě poznamenána hospodářskou krizí, která se dorazila i v politickém životě a vyhrocování rozporů mezi nejsilnějšími mocnostmi - Velkou Británií a Francií a svým způsobem se dotýkala zájmů Československa a ostatních evropských států. Spory byly vedeny především v poměru velmocí k sovětskému Rusku a Německu. Zejména Francie těžce nesla protimaďarskou orientaci Malé dohod. Byla jí bližší protisovětská a protiněmecká politika Polska. (V daném okamžiku potřebovala Francie zaměřit své středoevropské spojení především proti Německu.)

Za této situace Československo zachovávalo věrnost francouzské koncepci evropského uspořádání, a to i přes slábnoucí postavení Francie a její ústup z mocenských pozic, pod nimiž vytvářela versailleský systém. Ukázala to zejména Janovská konference v roce 1922, kde mimo jiné došlo k uzavření německo-sovětské smlouvy, která znamenala rovněž oslabení francouzské středoevropské politiky. Výsledkem této konference byl naopak oficiální vstup sovětské vlády na mezinárodní fórum a vymanění se Německa z poválečné izolace.

Poválečná spolupráce sovětského Ruska a Německa se projevovala i v následujícím období a jejím cílem bylo vytvoření německo-ruského spolku. Již ministr zahraničí Simons prohlásil, že "otázka mírových vztahů Německa k Rusku je životní otázkou budoucnosti německého národa." Tato spolupráce nebyla pouze v oblasti vzájemné mezinárodní podpory svých požadavků, ale také v oblasti hospodářské a především vojenské. Rovněž vyslanec Československé republiky v sovětském Rusku Jan Šeba potvrzuje v té době, že: "Německo, podepřené spoluprací Ruska, začalo se vyzouvat z povinností reparačních a začalo systematicky odbourávat versailleský mír."

Pro následující léta (1922-1923) bylo charakteristické v evropské politice hledání způsobů placení reparací především Německem. Francie si chtěla své požadavky vynutit dokonce silou a 11. ledna 1923 zahájila spolu s Belgií okupaci nejbližší německé průmyslové oblasti, Porúří. V tomto smyslu byl vykonán i nátlak na československou vládu, aby krok Francie podpořila. Odměnou jí měla být rozsáhlá pomoc ve formě půjček k vojenským účelům. Neudržitelný krok Francie musel být urovnán koncem roku 1923 Velkou Británií a USA a vedl k dalšímu oslabení postavení a prestiže Francie na mezinárodním poli.

Následující dvě léta byla zcela ve znamení řešení německé otázky, na níž se podílela Velká Británie a USA. Byl vypracován Dawesův plán, který měl napomoci Německu, pomoci půjček z USA a Velké Británie, obnovit německé hospodářství tak, aby bylo schopno platit reparace a bylo tak udržováno v rámci versailleského systému, a ne jako jeho nebezpečný soupeř.

Hospodářský vzestup Německa, jeho posilování však stále více ohrožovalo sousední státy, mezi nimi i Československo. To vedlo k novému upevňování spolupráce Československa

s Francií, malodohodovými spojenci i Polskem. Výsledkem bylo i uzavření spojenecké smlouvy mezi ČSR a Francií ze dne 25. ledna 1924, kterou podepsali Poincaré a E. Beneš v Paříži.

V Ženevě byl na zasedání Společnosti národů předložen a na podzim roku 1924 schválen protokol o smírném urovnání hraničních sporů. Na jeho koncipování se významnou měrou podílel československý ministr zahraničí dr. Eduard Beneš. Vzhledem k mocenským zájmům se proti jeho přijetí postavila Velká Británie a plán nebyl realizován.

Do popředí mezinárodního zájmu se dostává v této době tzv. "rýnský garanční pakt" (1925) pojednávající o zárukách hranic mezi Německem a jeho západními sousedy.

Návrh "rýnského garančního paktu" byl projednán koncem roku ve švýcarském Locarnu. Hlavním výsledkem konference bylo poskytnutí mezinárodních záruk na versailleské hranici Německa s Francií a Belgií; nebyly však garantovány východní hranice. Německo pouze uzavřelo dvě samostatné arbitrážní smlouvy s Československem a Polskem.

Výsledky konference odrážely změny v mocenském postavení v Evropě: Zatímco se oslabovalo postavení Francie, Anglie získala rozhodující politické postavení. Zároveň i diplomacie USA si zachovala (a dále upevnila) svou možnost zasahovat do evropských poměrů.

Přestože se na konferenci hovořilo o usmíření a míru mezi státy, systém locarnských dohod přirostl rozpory mezi evropskými zeměmi. Nejvíce ohroženy se cítily středoevropské státy, jak na to poukazovala zvláště polská diplomacie.

Prestiž Německa po jednání v Locarnu neustále vzrůstala úměrně s růstem hospodářské síly. Politické ambice Německa se odrážely i ve volání po revizi mírových smluv. Koncem 20. let již bylo Německo tak silné, že zahájilo boj o další ulehčení reparačních povinností a za předčasné vyklizení Porýní dohodovými vojsky. Hlavní oporu nalezlo v USA, jimž bylo zavázáno celou řadou finančních a hospodářských pohledávek. Tato skutečnost se projevila i na mezinárodní konferenci za účasti USA, Velké Británie, Itálie, Japonska, Belgie a Německa, kde přijetím Youngova plánu byla zrušena reparační komise, stanovena celková výše německých reparací a zmírněny Německu roční reparační splátky. V roce 1930, kdy byl plán definitivně přijat, dosáhlo Německo dalších výrazných ústupků západních mocností. Stalo se tak hospodářsky i zahraničněpoliticky samostatnější a ve spolupráci s americkým finančním kapitálem urychleně budovalo hospodářský a vojenský potenciál potřebný pro jeho expanzivní politiku.

Mezi Francií a Velkou Británií pokračoval v druhé polovině 20. let dlouhodobý mocenský zápas o postavení v Evropě. Vedle zbytnujícího se postavení Německa byly ohrožovány pozice obou těchto velmocí, což gradovalo v provádění politiky "dvojí tváře" ze strany Velké Británie. Ta chtěla jednak zvýšit svůj vliv ve střední a jihovýchodní Evropě na úkor oslabení pozic Francie, ale na straně druhé se chtěla s Francií sblížit a společnými silami zabránit posilování vlivu amerického kapitálu v Evropě.

Velká Británie rovněž oslabovala pozice jednotlivých států i celkovou soudružnost Malé dohody.

Druhá polovina 20. let je rovněž charakteristická novou vlnou nástupu diktátorských režimů (Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko). Ušetřena nezůstala ani naše republika, kde došlo v roce 1926 k pokusu o fašistický převrat (Gajda) a Jugoslávie, kde v roce 1929 nastolil král Alexandr diktátorský režim.

Mnohé evropské státy i přes propagandistická prohlášení o míru a snahu o zmírnění mezinárodní situace, pokračovaly ve zbrojení a v posilování snah o revizi versailleských mírových smluv.

O růstu zbrojení svědčí tato fakta: Na základě oficiálních zpráv Společnosti národů bylo za tři léta po uzavření příměří v r. 1921 o 1 milión mužů ve zbraní více než v r. 1913. Roku 1922 čítají stále evropské armády 4.244.111 mužů, roku 1922 pak 3.632.290. To by ovšem byl úbytek o 611.821 oproti roku 1922, kdyby nebyl kalen vědomím, že hlavní podíl na tomto úbytku má reorganizace a snížení ruské armády o 500.000 mužů. To však také znamená, že

střední a západní Evropa má stále ještě daleko více vojáků (při odzbrojení Německa, Rakouska, Bulharska a Uher) nežli roku 1913 a musí tuto armádu udržovat s daleko větším nákladem.... Do jaké míry, za tohoto stavu věcí, se zvyšuje nejen akutní nebezpečí války, ale i do daleké budoucnosti, o tom není třeba výkladů. (Viz.: 56. schůze zahraničního výboru poslanecké sněmovny. Archiv FS ČSFR, Praha, s. 13.)

Mezinárodní politická situace ve 20. letech, ale i vnitropolitické a ekonomické problémy výrazně ovlivnily nejen teoretická východiska, ale i praktické kroky zahraniční politiky a opatření československé vlády ve vojenské oblasti.

2. Východiska československé zahraniční politiky a jejich vliv na formování vojenské doktriny československého státu.

Jak je patrné již z uvedeného obsahu, československá zahraniční politika byla nucena hledat řešení těchto okruhů problémů:

- spolupodílet se na vytváření a upevňování mezinárodně politického postavení republiky a jejich hranic,

- zabezpečit existenci a postavení Československa bilaterálními smlouvami s tím, že se utváří jako samostatný, suverénní stát,

- nedopustit v žádném případě návrat starého řádu, obnovu rakousko-uherské monarchie, popřípadě vytvoření Dunajské federace, která by mohla suverenitu samostatného Československa narušit,

- nedopustit nový konflikt s kteroukoli velmocí Dohody, v níž se projevovaly protichůdné zájmy, často naší republice nepřátelské, a usilovat o spojenectví především s Francií, se kterou měl náš stát shodné zájmy ve střední Evropě; jejich společným nebezpečím i přes porážku v první světové válce zůstávalo Německo,

- vytvořit vlastní spojeneckou smlouvu, která by napomohla upevnit stabilitu versailleského systému ve střední a jihovýchodní Evropě; to byl i podnět a hlavní iniciativa Československa při utváření Malé dohody.

Tvůrci československé zahraniční politiky, zejména Hrad, jehož politickým reprezentantem byl ministr zahraničních věcí dr. Eduard Beneš, prosazovali reálnou politiku se snahou po maximální nezávislosti. Zvláště vyhraněné se tato tendence projevovala v tom, že si československá vláda nedala vnutit teze, které se přičily zájmům československého státu. Svědčí o tom rozhodné odmítání příkře negativního poměru k Německu, odmítání jednostranně profrancouzského postoje, nebo ostře protisovětského postoje. Tyto rysy jsou příznačné pro celé meziválečné období.

Naznačené okruhy problémů, přístupy k jejich řešení byly úzce spojeny s obranyschopností našeho státu. Ministr zahraničních věcí dr. Eduard Beneš v této souvislosti prohlásil: "Zásady, ty nám nijak nepřekážely, abychom byli připraveni i k materiální obraně. Řídili jsme se heslem: Musíme být vždy dost materiálně silní, abychom mohli včas dát svou sílu k obraně skutečného práva".

Českoslovenští vládní i vojenští činitelé si plně uvědomovali významnou strategickou pozici naší republiky v Evropě. Svědčí o tom jednak úloha i místo, které přisoudily armádě, ale také mnohá zamyšlení a úvahy nad možnostmi obrany československého státu.

Zejména zde vynikají dobové názory plukovníka generálního štábu Emanuela Moravce: "Nové státy jižní části střední Evropy pod horským obloukem Sudetsko-karpatským kontrolují dnes 1080 km.... Chce-li Německo obnovit svůj předválečný a válečný vliv na střední Evropu, která se táhne po obou stranách "příčné osy", musí nějakým způsobem podrobit svému vlivu Československo a Rumunsko Jakmile by bylo vyvráceno Československo, stává se Podunají základnou pro německý výboj ve třech směrech: proti Itálii, proti Balkánu a proti Polsku a SSSR."

V těchto souvislostech byla i československá armáda, vznikající ve složité situaci pová-

lečných let, prakticky od počátku československými vládnoucími kruhy považována za nezbytný a důležitý předpoklad účinného zajištění existence československého státu.

Tyto skutečnosti tak vedly k preferenci koncepce francouzské vojenské mise o vytvoření pravidelné kádrové armády a dávaly najevo, že výstavba ozbrojených sil na miličním systému je nereálná. MNO v rozpočtové debatě 21.11.1921 zdůvodnil, proč byla preferována koncepce francouzské vojenské mise slovy: "Stáli jsme zkrátka před úkolem rozhodnutí se pro jednu ze dvou existujících škol vojenského umění. Kdo se může diviti, že jsme se rozhodli pro školu, která v této válce zůstala vítěznou a je republikánskému duchu našeho národa nepoměrně bližší, nežli škola pruská..." (Mise působila v ČSR na základě smlouvy mezi fr. a čs. vládou ze dne 20. 1. 1919. Měla maximální počet členů k 1. 10. 1919, a to 147 důstojníků a 202 osoby mužstva. Tento stav postupně klesal až asi na 15 důstojníků po 1. 1. 1926.)

Budování armádního organismu vycházelo hlavně z francouzských zkušeností a představ, které se rozhodujícím způsobem promítly především v politické oblasti.

Spolupráce Československa i Malé dohody se orientovala na Francii, i když vznik Malé dohody (MD) francouzské vládní kruhy neuvítaly, neboť mařila jejich snahu zatáhnout Československo do protisovětské války a ztěžovala možnost využít československých ozbrojených sil v případném konfliktu s Německem.

Malá dohoda nevytvořila proto dlouho část aliančního francouzského systému. S francouzskou politikou ji spojovaly společné snahy o udržení evropského územního stavu zakotveného v mírových smlouvách a také přátelství, které bylo zpečetěno francouzskou pomocí všem třem státům během první světové války.

Ve vzájemné spolupráci byly patrné časté třecí plochy kolem politiky zemí Malé dohody, zejména v nacionalistických a monarchistických kruzích francouzské společnosti, které vyplývaly i z toho, že politické myšlení Malé dohody mělo zpočátku stejně blízko jak k Itálii, tak k Francii. Teprve v roce 1923 se sblížil francouzský a malodohodový politický systém a byl dovršen politickými smlouvami mezi Francií a malodohodovými státy. Jejich uzavření přispělo k posílení Malé dohody, ale také k ovlivňování tohoto svazku ze strany Francie. V soustavě francouzských paktů byla mimo jiné 25. ledna 1924 podepsána i spojenecká a přátelská smlouva mezi Francií a Československem.

Geneze vzájemných vztahů mezi Francií, Československem a Malou dohodou nebránila nikterak vlivu francouzské vojenské mise na přípravu branného zákona ČSR č.193/20, přijatého Národním shromážděním 19. března 1920. V důvodové zprávě k tomu zákonu bylo konstatováno: "Pro naše spojence, jichž získání bude cílem naší zahraniční politiky, bude mít jen tehdy hodnotu, jestliže budeme disponovati hotovou stálou armádou". Nezbytnost stálé armády přímo souvisela se strategickými úvahami, vycházejícími z již vzpomenuté geografické a zahraničněpolitické situace naší republiky.

Rozhodující část vojenských studií a plánů zpracovaných na počátku 20. let pocházela z operačního oddělení francouzské vojenské mise. Je tedy pochopitelné, že vycházely z francouzské vojenské doktríny. Zároveň ovšem jejich náměty a cíle zasazené do historického vývoje Československa výrazně dokumentují nejen politické pozadí působení francouzské vojenské mise v ČSR, ale i zahraničněpolitické záměry vedoucích politických činitelů československé vlády.

Za příklad vlivu a svázanosti československých a francouzských vojenskopolitických cílů a jejich zapracování do válečných studií a plánů může posloužit přístup k Německu a jeho neochotě podepsat předkládanou mírovou smlouvu ve Versailles v květnu 1919. Po oddalování podpisu a složitých jednáních, kdy Německo chtělo využít rozporů, které existovaly mezi vítěznými mocnostmi v přístupu k němu, nakonec pod pohrůžkou, 28. června 1919, mírovou smlouvu podepsalo. Francouzské plány využít československou armádu v případě obnovení nepřátelství s Německem byly v roce 1919 známy a v následujících letech dále rozpracovány pod krycími názvy "Plán N 1" a "Plán N 2".

O orientaci obrany Československa "všemi směry" svědčí i další varianty plánů, jako

například plán proti Maďarsku s označením - Plán H, dále proti Polsku - Plán P a proti Polsku a Maďarsku - Plán PH.

Plán PH vycházel z předpokladu války vedené Polskem a Maďarskem proti československé republice. Počítal s celou řadou variant počínaje vystoupením všech branných sil obou protivníků a dokonce zasáhnutím partyzánů jednoho protivníka na pomoc silám druhého. V nejneprůzračnějším případě společného vystoupení sil obou protivníků ukazoval na nutnost soustředění našich sil na vybraných místech a na nutnost provést evakuaci určitých území Podkarpatské Rusi a východního Slovenska.

Plán považoval za pravděpodobné, že hlavní úsilí Polska bude zaměřeno na Slezsko a bude prováděno druhou řadou akcí směrem na Žilinu a severní Slovensko za účelem spojení s Maďary. Plán počítal s pravděpodobnými operacemi Maďarů v západním Slovensku, aby obešli vojsko bránící Dunaj a dosáhli přes Lučenec, Zvolen, Vrútky spojení s Poláky. Plán obsahuje také rozčlenění československých sil pod vedením gen. Podhájského (Slezská armáda) a gen. Mittelhausera (Slovenská armáda) a jednoznačné úkoly k překrytí severu i jihu našeho státu proti Polsku a Maďarsku a odražení jejich případného útoku. Počítalo se i s možným vstupem sovětské armády do Polska a opatření pro československou armádu v tomto případě byly zahrnuty v tzv. "Plánu B".

V první části jsem se obecně zmínil o jedné z hlavních příčin založení Malé dohody a dominantním místě Československa při jejím utváření. I v tomto procesu je zřejmé, že Československo muselo uvažovat o systému "kruhové obrany", do jehož koncepce zapadalo již zmíněné malodohodové seskupení.

Význam Malé dohody a její poslání charakterizoval divizní generál Silvestr Bláha těmito slovy: "... prvním branným opatřením naší zahraniční politiky bylo vytvoření společnosti států v oblasti střední a jihovýchodní Evropy, způsobilých k bezprostřední vzájemné pomoci, a tak byla vytvořena Malá dohoda. Malá dohoda znamená tudíž uskutečnění problému organizace menších států za účelem obrany."

Z hlediska strategického viděl význam Malé dohody a Československa plukovník generálního štábu E. Moravec takto: "Československo na přední stráž Malé dohody střeží z boku všechny pohyby severu střední Evropy na východ a z východu do střední Evropy. Tak se stává důležitým valem pro každého dobyvatele, který by chtěl vyrazit ze západu na východ, nebo naopak. Československo je geograficky i strategicky v defenzivním postavení proti všem pohybům se severozápadu na jihovýchod".

Konstituování Malé dohody na počátku 20. let a její role obranného seskupení vystoupí platičtěji při uvedení několika základních údajů.

Tři státy, které ji tvořily (Československo, Jugoslávie a Rumunsko), zaujímaly rozlohu 700 000 km², měly zhruba 50 milionů obyvatel. Svojí rozlohou následovala MD v tehdejší Evropě ihned za Sovětským svazem. Za Malou dohodu se řadila teprve Francie a potom Německo. Podle počtu obyvatel byla Malá dohoda třetí největší soustátí v Evropě za SSSR a Německem. Za Malou dohodou následovaly Anglie, Francie a Itálie.

Malá dohoda jako druhý evropský politický celek rozlohou a třetí v počtu obyvatel byla nesporně také významným činitelem strategickým. Svými pozemními silami byl rovnocenným partnerem velmocem jako byly Anglie, Francie a Itálie.

Strategická potence Malé dohody se předpokládala větší než bývalé rakousko-uherské monarchie.

Ani přes tato fakta nelze postavení Malé dohody v Evropě přeceňovat.

Největší roli sehrála při naplňování svého poslání na počátku 20. let - při společném postupu zemí Malé dohody proti pokusům o nástup Karla I. Habsburského na trůn v Maďarsku, při nahrazování hospodářského, finančního a správního celku bývalého Rakouska-Uherska v prohlubující se hospodářské krizi i v případě negativního vývoje v Německu.

Se slábnoucím postavením Francie na evropské politické scéně, silícím hospodářským a politickým postavením Německa a vnitropolitickým vývojem hlavního garanta uskupení

Československa, kde rostoucí postavení agrární strany narušovalo malodohodovou koncepci Hradu, ochaboval i význam a možnosti naplňování cílů Malé dohody, což v dalším důsledku vedlo i k jejímu krachu v nejsložitějším období nejen pro Československo, ale i pro ostatní středoevropské státy (1938-1939).

Formování zahraniční politiky Československa i utváření vojenskodoktrinálních názorů ve 20. letech bylo poznamenáno již samotnými výchozími podmínkami po 1. světové válce, především rozpornými zájmy mezi velmocemi, mezi vítěznými a poraženými státy a jejich promítnutím do Versailleských mírových smluv.

Nepodařilo se zorganizovat Evropu jako kontinent míru. Bránil tomu především nacionalismus, který se v průběhu války a vzniku národních států stal určujícím principem při konstituování nové podoby Evropy - Evropy národních států, pokládáných za míru pokroku a za základ schopný vytvořit a udržet mírovou mezinárodní soustavu.

Menší národní státy, mezi nimi i Československo, neměly dostatek času a příležitosti vyřešit své vnitřní otázky a v evropské půdě hlouběji zapustit kořeny, nemohly se rovněž opřít o slabou a neúčinnou Společnost národů. Proto u nich byla patrná snaha pojistit si svoji bezpečnost uzavíráním dvoustranných a vícestranných smluv a utvářením obranných uskupení, která se rovněž ukázala jako málo účinná.

Vývoj ve 20. letech potvrdil, že pouhý princip národního státu, bez obecně založené shody velmocí, bez funkční mezinárodní organizace vybavené dostatečnými pravomocemi, ale i povinnostmi pro státy, které jsou jejími členy, je slabou zárukou míru.

Československá zahraniční politika v tomto období, přes veškeré praktické kroky učiněné v dvoustranných i vícestranných jednáních s velmocemi i okolními státy se mohla pohybovat pouze v rámci velmocenských cílů a zájmů především evropských velmocí. Příliš jednostranně se orientovala na Francii, která ztrácela ve 20. letech stále více pozice na evropském kontinentě. Upnula se příliš na "všemocnou" roli Společnosti národů, která však byla využívána velmocemi, především Francií a Velkou Británií, k prosazování jejich evropských ambicí. Společnost národů nemohla vzhledem ke svým možnostem a rozporům mezi jejími členskými státy zajistit mírový vývoj Evropy.

Mezinárodně politická situace ve středoevropském prostoru se promítala velmi výrazně nejen do prováděné zahraniční politiky československého státu, ale formovala také utváření vojensko-doktrinálních názorů státu. Odrážely se v nich výsledky 1. světové války, orientace na Francii, přítomnost francouzské vojenské mise i možnosti a specifiky vnitřního vývoje naší republiky. Je možno konstatovat, že ve 20. letech existovaly vojenskodoktrinální názory, ale ne ucelená vojenská doktrína čs. státu. Názory byly obsaženy v řadě přijatých plánů jeho obrany a jejich obsah svědčí o zaměření "všemi směry". Ani tyto plány a jejich předpokládaná realizace však nedošly naplnění.

Následující vývoj potvrdil, že vytváření dvoustranných a vícestranných vojenských uskupení není s to zabránit válečnému konfliktu, že je nutný konsensus v otázkách zajištění bezpečnosti nejen mezi jednotlivými státy, ale v rámci celé Evropy a postupně i dalších kontinentů.

Literatura:

- Beneš, E.: *Boj za mír a bezpečnost států*. Orbis, Praha 1934.
- Raková, S.: *Politika Spojených států ve střední Evropě po 1. sv. válce*. Academia, Praha 1983.
- Gajanová, A.: *ČSR a evropská politika velmocí 1918-1938*. Academia, Praha 1967.

- Olivová, V.: Československo-sovětské vztahy v letech 1918-1922. Naše vojsko, Praha 1957.
- Kvaček, R.: Československo a Evropa - zápas o zahraniční orientaci. VAAZ, Brno 1968.
- VHA Praha.: Fond MNO - prezídium, ročník 1921, 1922.
- Havel, P.: Spolupráce reichswehru a Rudé armády 1920-1923. Historie a vojenství 1/1991, Praha.
- Šeba, J.: Rusko a Malá dohoda v politice světové. Melantrich. Praha 1936.
- VHA Praha: VKPR r. 1924.
- Ženevský protokol. Archiv FS ČSFR, Praha; 294. a 295. schůze poslanecké sněmovny NSRČ z 30. 10. 1924.
- Vojenské dějiny Československa. Naše vojsko, Praha 1987.
- Moravec, E.: Vojenský význam Československa v Evropě. Svaz čs. důstojnictva, Praha 1936.
- VHA Praha: Fond MNO - hlavní štáb - org. oddělení, ročník 1920.
- Bláha, S.: Branná politika a demokracie. Svaz čs. důstojnictva, Praha 1936.